

„SALONA CATECHETICA” NUŽNOST TEOLOŠKOGA POGLEDA NA POVIJESNE TEMELJE MJESNE CRKVE

Mario Matijević

Javna ustanova u kulturi Zvonimir Solin
urednik@zvonimirsolin.hr

UDK: 27-752-051:27-9(497.5 Solin)
Stručni rad
Rad zaprimljen: 18. rujna 2024.

SAŽETAK

Oslanjajući se na neizostavnu važnost simboličkoga govora, autor nudi svojevrsni teološki pogled na ulogu povijesti u oblikovanju, razvoju i čitavom životu mjesne Crkve izrasle na ranokršćanskim temeljima vjerničke zajednice u Saloni. Ponajprije stoga naglašava smisao povijesti mjesne Crkve, a potom i njezin odraz u suvremenom teološkom ključu, oslanjajući se isključivo na dokumente Drugog vatikanskog koncila i Katekizam Katoličke Crkve. Istim ključem zatim promatra važne obljetnice mjesne Crkve, Splitsko-makarske nadbiskupije, a kojima je u ovoj katehetskoj godini (2024.) bilo posvećeno nekoliko različitih stručnih manifestacija. Mučenička smrt biskupa Dujma (304.), Prvi kongres za ranokršćansku arheologiju (1894.) i obljetnica preminuća don Frane Bulića (1934.) „vremenska su mjesta” u kojima se kroz jezik dokumenata i Katekizma u pripravi za Jubilarnu godinu 2025. traže oslonci u katehetskom radu. Štoviše naglašavanje važnosti obljetnica simbolički je poziv povratku na izvor i središte čitavoga katehetskog rada – euharistiju. Put povratka nemoguće je proći bez oslanjanja na dokumente crkvenoga učiteljstva, molitveni život i osobno vjeroučiteljsko svjedočanstvo.

Ključne riječi: povijest spasenja, mjesna Crkva, Salona, sveti Dujam, Prvi kongres za ranokršćansku arheologiju, don Frane Bulić, Jubilarna godina 2025., euharistija

UVOD

Spominjući se triju obljetnica važnih događaja u povijesti mjesne Crkve, nekoliko je institucija kroz više projektnih aktivnosti i manifestacija unutar širega projekta kolokvijalno nazvanog „Salona catechetica”

2024. godine obilježilo mučeničku smrt svetoga Dujma biskupa (304.), 130 godina od održavanja Prvoga kongresa za ranokršćansku arheologiju u Splitu i Solinu (1894.) i 90 godina od preminuća don Frane Bulića (1934.).

Obljetnice i priprava za njihovo obilježavanje bili su prigoda da se uz aktualiziranje njihove važnosti u suvremenom društvu u postavljenim institucijskim okvirima provede i priprava za nadolazeću Jubilarnu godinu 2025., koju je na razini sveopće Crkve proglasio papa Franjo. Sukladno preporukama za pripravu za Jubilarnu godinu 2025. u svim je manifestacijama naglasak stavljen na proučavanje dokumenata Drugoga vatikanskog sabora. Štoviše tamo gdje su prilike dopuštale, a prvenstveno i najviše u radu s katehetama i vjeroučenicima, ti povijesni događaji mjesne Crkve promatrani su i tumačeni ponajprije teološkim ključem. Njihova nezamjenjiva povijesnospasenjska uloga pritom je promatrana u odrazu kroz dokumente Drugoga vatikanskog sabora. Ovaj skromni, esejistički prilog također ide tim putem u autorovim mogućnostima i sposobnostima. Pritom, ukoliko to metodološki pristup dopušta, gleda se važnost tih povijesnih događaja, čitavoga procesa oblikovanja mjesne Crkve upravo u svjetlu dokumenata Drugoga vatikanskog sabora. Prvotna je namjera ovoga pristupa određivanje prostora za dublje proučavanje tema u prilogu, a s konačnim ciljem otvaranja dijaloškoga prostora u kojemu će se između ostaloga izjedriti katehetski materijali.

1. SMISAO POVIJESTI MJESNE CRKVE

Današnje prilike mjesne Crkve u punom su smislu odraz općecrkvenih prilika. Vrijeme teškog oblikovanja identiteta i očuvanja postojećeg identiteta nameće nam da u širokome povijesnom obzoru pogled usmjerimo na one događaje i osobe koji kroz nasljeđe oblikuju naš identitet i kulturu.

Neosporna je i dobro poznata činjenica kako je to oblikovanje proizašlo iz sustavnih i vremenski dugih istraživanja koja su provodili neki od najvećih umova našega društva i Crkve. Mnoštvo znanstvenika, istraživača, arheologa i povjesničara iz čitavoga svijeta u stotinama publikacija i na nebrojenim stranicama dosad su dali vlastita tumačenja bogate i slavne povijesti naše mjesne Crkve. Jedinствен je to i nemjerljiv doprinos u kojem samo ta kapitalna djela tvore čitavu biblioteku zavidnih razmjera.

Postoje vremena i naraštaji u kojima biblioteke, nažalost, umjesto rodilišta znanja postaju njegovim grobišnim spomenikom. Svjesnost i znanje današnjih naraštaja o povijesnim događajima i osobama potiču nas da posežemo za knjigama, otvaramo ih i onu istu povijesnu istinu iz njih prenesemo na današnji (novi) način. Pritom se u našim okvirima prigodno i prikladno nadahnjujemo i vodimo djelom svećenika, znanstvenika i istraživača, don Frane Bulića. Njegov nam životni poziv na poseban način svjedoči da će povijest mjesne Crkve ostati u grobištu biblioteke svaki put kada je se kao povijest žive Crkve ne odčitava i u teološkome ključu. Bulić se nalazi u redu onih svećenika znanstvenika koji vlastitu ulogu, ponajprije navjestitelja evanđelja, u svome radu nisu stavljali po strani. Ni u društvima careva i kraljeva, znanstvenika i stručnjaka, ali i „običnih” vjernika kojima su znali pristupiti s jednakim poštovanjem, povijest mjesne Crkve za njih nije prestajala biti vrijeme povijesti spasenja i mjesto katehizacije. U svojim su rukama držali ključ koji i mi danas nastojimo potražiti.

Suvremeni pristup pitanju i smislu povijesti u kojem je ona lišena univerzalne naracije, a valjda s ciljem njezina profiliranja i veće znanstvenosti, poništavanjem „velikih povijesti”, „velikih naracija”, doveo je do njezine neplodnosti, frigidnosti, pretvorivši je, rečeno nesuvremenim, povjesničarski „nestručnim”, a teološkim jezikom, u „kamenito tlo”.

Znanost koja u samoj sebi traži cilj i svrhu uvjetovala je i temeljni cilj povijesti. Maksimalna objektivizacija i pozitivistički način djelovanja povijest su, potpuno paradoksalno, svojemu piscu čovjeku i vjerniku pretvorili u nezanimljivo, dosadno, strano i u konačnici nepoznato.

Pokušavajući „spasiti” povijest, suvremeno društvo sve češće pribjegava korištenju metoda „svidanja” adresatima. Danas tako dobre rezultate u ponovnomu otkrivanju povijesti pokazuje metoda poznatija kao *storytelling*. Iako se plodove te metode nerijetko želi prikazati svojevrsnim fenomenom u shvaćanju i poimanju povijesti, ne bismo puno pogriješili ako bismo u tome prepoznali ono što se u puku i negdašnjoj struci nazivalo starom hrvatskom riječju „kazivanja”. Jezik kazivanja raspolaže ljepotom kakvu jezik povijesti nikada ne može postići. Zbog toga se ne možemo odreći jezika kazivanja ma koliko se protiv njega iznosili prigovori.¹

---

¹ Usp. Walter Nigg, *Franjo Asiški i njegov svijet* (preveo o. Justin Velnić OFM), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1982., 15.

Uopće govoriti danas o povijesti zahtijeva veliku odvažnost. Štoviše ako je polazište toga govora povijesno Božje djelovanje, tada su nerazumijevanje i mogući sukobi u vidu neobjektivnog i neznanstvenog etiketiranja neizbježni. Međutim takvim pristupom, u našem slučaju „bogocentrične” povijesti, točnije njezinom teologizacijom, dolazi se (paradoksalno) do onoga čemu streme novija povijesno-teoretska promišljanja.² Krećemo se tako na području od povijesnoga paradoksa do povijesne konzistentnosti. Razmišljajući zajedno s velikim teologom Hansom Ursom von Balthasarom kroz njegovo djelo *Teologija povijesti*, prepoznamo kako je, tražeći središte kršćanske pouke, teologija u dijalogu s poviješću došla do spoznaje Božje objave u toj istoj povijesti. Isus Krist dio je povijesti, konkretan, osoban i historijski; on je njezina, odnosno naša konzistentnost. Vrijeme Crkve posredništvo je ili bolje rečeno posrednik u tome odnosu jer ista ta Crkva kroz čitavu povijest živi i danas.³ „Povijest spasenja isto je što i povijest puta i načina kojim se pravi i jedini Bog: Otac i Sin i Duh Sveti, objavljuje ljudima te ih, grijehom odvrćene, sa sobom pomiruje i povezuje.”⁴

Suvremeni historiografski jezik činjeničnost minulih vremena, događaja i/ili prostora spašava od gubitka i zaborava, ali ih u istome nerijetko ostavlja samo u spoznajnoj potenciji, na razini zabilježenoga. Takav isključivo znanstveni, objektivistički pozitivizam u kojem je povijest svrha sama sebi sterilno je i mrtvo kamenito tlo. Snagom žive vjere, međutim, i „kamenje progovara”. Navještaj Riječi Božje u povijesti je ono svetopisamsko sjeme čiji je jezik stran društvu koje je u potpunosti utemeljeno na znanosti i znanstvenosti. Razumijevanje toga jezika zahtijeva teološki ključ koji pak nije jednostavno prigrliti i usvojiti, a ni uvijek primijeniti. „Crkva jest u povijesti, ali ona je u isti mah nadilazi. Jedino ‘očima vjere’ može se u njezinoj vidljivoj stvarnosti istovremeno vidjeti duhovna stvarnost, nositeljica božanskog života.”⁵ Stoga bez pronalaze-

² Usp. Hans Urs von Balthasar, *Teologija povijesti. Nacrt / Kerigma i sadašnjost*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., 25.

³ Usp. *Isto*, 26.

⁴ Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, doradeno izdanje, Glas Koncila, Zagreb, 2016., br. 234, 81; Kongregacija za kler, *Directorium catechisticum generale*, 47: AAS 64 (1972.), 125.

⁵ Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, doradeno izdanje, Glas Koncila, Zagreb, 2016., br. 770, 224.

nja načina dijaloga razuma i vjere nema smisla povijesti, no isto je tako upitna povijesnost vjere. Taj gubitak povijesnosti vjere postaje pak plodno tlo za nebrojene pojave kod kojih je teško pronaći želju za dijalogom s Crkvom. Pojave su to koje više no očito vidimo i susrećemo u današnjem društvu, a na koje toliko puta upozorava Drugi vatikanski sabor.

Pitanje koje se ovdje nameće jest ovo: u kojoj mjeri kod (pre)nositelja teološke istine, navjestitelja evanđelja, onih koji su pozvani na, i zaduženi za, iščitavanje povijesti u teološkomu ključu vlada nerazumijevanje, odbojnost naspram povijesti? Štoviše proizlaze li nerazumijevanje i odbojnost ponajviše iz njezina nepoznavanja? Pred katehetama je tako nezahvalna zadaća; njihov najveći izazov i obveza jest pronalaženje na temeljnoj razini djelotvornog dijaloga između razuma i vjere. „Iako vjera stoji iznad razuma, između vjere i razuma ne može biti pravog neslaganja: jer isti Bog, koji objavljuje tajne i ulijeva vjeru, stavio je također u ljudski duh svjetlo razuma (...)”⁶

Jednostavnog i brzog rješenja ni u ovom slučaju nema. Metode se sustavnim i sveobuhvatnim pristupom moraju iznaći na odgovarajućoj hijerarhijsko-crkvenoj razini dok su katehete oni koji ponajprije vlastitim življenjem i svjedočenjem vjere povijesne događaje mjesne Crkve moraju rasvijetliti razumom. Vlast čovječjega uma nad vremenom, „nad prošlošću pomoću povijesne znanosti, a nad budućnošću prognoziranjem i planiranjem”⁷ u ispravnomu, svjedočanskom odnosu može dobiti humanistički izričaj stvaranja jedinstvenog dobra za zajednicu ili pak isključivanjem vjerničke sastavnice postati „brisanim prostorom”.

Sveukupnost povijesti mjesne Crkve uprostorenje je vremenski izravnog Božjeg djelovanja u društvo. Svako stoga djelovanje na očuvanju i razvoju društva, njegovih temeljnih sastavnica – obiteljske i crkvene zajednice, nužno u povijesti ima svoje uporište.

Splitsko-makarska nadbiskupija kao mjesna Crkva svoju živu vjeru napaja na povijesnim izvorima u kojima evanđelje neprestano navire iz ranokršćanskih vremenskih dubina. Ponajprije među katehetama, a zatim u župnoj i obiteljskoj zajednici, punina navještaja evanđelja u povijesti spasenja mjesne Crkve polazi od nebrojenih arheoloških ostata-

---

⁶ *Isto*, br. 159, 58.

⁷ Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti. Pastoralna konstitucija „Gaudium et spes” o Crkvi u suvremenom svijetu*, IV. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986., br. 5.

ka, velikih povijesnih događaja i doprinosa zauzetih radnika u vinogradu Gospodnjem, povijesnih vrela, dokumenata. Povijesno bogatstvo te mjesne Crkve rezonira u današnjici brojnim obljetnicama velikih događaja, a koje smo upravo kao kršćani dužni obilježavati, odnosno kršćanskim poimanjem posadašnjiti i u njima prepoznati važnost Božjeg interven-ta u našoj povijesti (spasenja), a s konačnim ciljem izgradnje društva.

2. POVIJESNI ODRAZ U SUVREMENOMU TEOLOŠKOM KLJUČU

Božjom providnošću i iz nje proisteklom povijesnom logičnošću u Saloni, glavnom gradu rimske provincije Dalmacije, najvećem gradu istočnojadranske obale Rimskoga Carstva, rađanje i život Crkve pratili su svi oni (povijesni) koraci zahvaljujući kojima danas u Nadbiskupiji baštinimo puninu života naše mjesne Crkve. Štoviše promatrajući njezinu povijest i razvoj Crkve, uočavamo sve korake hoda putem uspostave, oblikovanja i razvoja zajednice žive vjere, odnosno nemjerljivo bogatstvo i potencijal u svakome katehetskom djelovanju.

Riječ naviještena Djevici Mariji u Nazaretu, snagom Duha Svetoga, rascvala je i plodom urodila propovijedanjem evanđelja kroz čitavu povijest spasenja naše mjesne Crkve, pozivajući Kristu sve ljude, od vremena prvih kršćana u Saloni do naših dana. Mučenici predvođeni pastirom Dujmom i drugim svetcima, vjernički puk predvođen biskupima i hrvatskim narodnim vladarima odanima rimskomu prvosvećeniku, svjedoci žive vjere do naših dana odazvali su se pozivu povjerovavši u Krista. Duh Sveti rodio ih je na novi život otisnuvši ih kroz salonitansko krsno vrelo u vode jednoga Božjeg naroda.

Počeci života Crkve u Saloni počivaju na neumornom radu misi-onara koji su kao Božji suradnici podigli zajednicu vjernika. Ta je pak zajednica sve do današnjih dana duboko svjesna nužnosti dostojanstvenog odgovora na poziv na trostruku vjerničku službu. Pitanje geografsko-eklezijalnoga podrijetla misionara koji su započeli s naviještanjem evanđelja u salonitanskoj Crkvi historiografsku je pažnju kroz povijest dugo usmjeravalo hijerarhijsko-upravljačkim ciljevima i potrebama split-skih biskupa. Pitanje je to koje je izazivalo brojne rasprave, znanstvena istraživanja, a u slučaju don Frane Bulića čak i crkveni sudski proces. Suvremena historiografija u vlastitom postulatu neoborive znanstve-

ne objektivnosti nije sklona ponuditi novije interpretacije postojećih pretpostavki o podrijetlu prvih salonitanskih misionara. Isto tako vrlo rijetko pronalazi dijalog s pristupom koji je duboko utemeljen na teološkom odčitavanju toga dijela povijesti. Konkretno govoreći o podrijetlu i poslanju svetoga Dujma, biskupa i mučenika, ni suvremeni pristupi ne ostavljaju dovoljno prostora činjenici da je vrijeme Dujmova biskupovanja vrlo blisko s vremenom papinstva svetoga Kaja. Povijesno-liturgijski, arhitektonsko-umjetnički ili pak katehetski i brojni drugi teološki ključevi imaju što reći na tome području, posebice uzevši u obzir neraskidivu vezu između Rima i Salone.

Kada se u cijelosti gleda povijesni hod salonitanske Crkve, očito je kako je kršćanska zajednica koju su uspostavili misionari svoju snagu vrlo brzo pronašla u novokršćenicima koji su preporođeni krstom postali dionicima dobara Božjega naroda.⁸ Novokršćenička snaga nosila je rastuću zajednicu na putu od progona i ispovijedanja vjere u Isusa Krista pred poganima do živoga evangeliziranja i slijedom toga izgradnje društva, gospodarstva, kulture i vjere najvećega rimskoga grada na istočnojadranskoj obali. Oslanjajući se na arheologiju i povijest, tu eshatološku napetost i dandanas iščitavamo iz bogatih ostataka salonitanske liturgijske arhitekture, simboličkoga govora, nadgrobnih natpisa i drugih elemenata.

Salonitanska crkvena zajednica, kao i druge u tadašnjem Rimskom Carstvu, nije bila odijeljena od opće društvene zajednice nikakvim posebnim upravljačkim, političkim uređenjem ni diskursom, nego isključivo vjerom u uskrsloga Isusa Krista. Vjera koju su u prvim vremenima kršćani posvjedočili u krvavim progonima i mučeničkom smrću kasnije je postala spona između kršćanskog i poganskog dijela društva. Salonitanska spomenička baština na svakom koraku svjedoči kako se partikularna Crkva u svome hodu prema kraljevstvu nebeskome itekako držala čestitih običaja svoga naroda, istinski i djelotvorno gajila ljubav prema domovini, bila otvorena prema drugim narodima.⁹

Crkvena vjernička zajednica bila je neraskidivo vezana sa salonitanskim društvom. Iako ju je ono, kako je to bilo i u čitavome Rimskom

---

⁸ Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti. Dekret „Ad Gentes” o misijskoj djelatnosti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986., br. 15.

⁹ *Isto.*

Carstvu, isprva progonilo, ona je unatoč tome ispunila svoju ulogu „soli” i „svjetla” te u konačnici to društvo preobrazila. Štoviše rimsko društvo, koje je u svim svojim sastavnicama bilo gotovo savršeno ustrojeno, izgleda da je bilo plodno tlo za brzo i kvalitetno širenje evanđelja. Vjera koja se s nadgrobnih natpisa, ali i svih drugih spomenika, može odčitati ponajprije očima vjere ukazuje na život zauzete zajednice koja je svaku društvenu poru prožimala Kristovim duhom.

Neprekidni pak život salonitanske kršćanske zajednice sve do naših dana slojevitošću ostataka ponekad nam otežava prodrijeti u potpunosti do samoga početka kršćanstva na ovome prostoru. Štoviše upravo taj kontinuitet koji je omogućio puninu razvoja mjesne Crkve ukazuje kako već u svojim počecima ona nije bila samo „zatvoreno” prisutna i oblikovana u Saloni niti je djelovala samo primjerom. Riječ je o istinski oblikovanoj i prisutnoj zajednici sa zadaćom naviještanja Isusa Krista nekrštenim sugrađanima riječju i djelom kojima je pomagala u potpunom prihvaćanju Krista.¹⁰

Povijest mjesne, salonitanske Crkve daje nam nadalje uočiti i djelomično odčitati njezin proces od zasađivanja, rasta i cvjetanja do bogatstva plodova različitih službi izvedenih Božjim pozivom upravo iz te zajednice. Svećenici, đakoni i katehete službe su koje su izgradile i održavale salonitansku mjesnu Crkvu. Nadalje povijesna svjedočanstva o uspostavljanju i djelovanju redovničkoga staleža ukazuju kako je molitvom i revnim radom mjesna Crkva ojačavala i dalje se širila.

Kao poseban plod mjesne Crkve u povijesti se uvijek očitivalo svećeničko zvanje. Na isti je način u salonitanskom društvu Crkva dublje pustila korijenje u trenutku kada su iz redova samoga salonitanskog društva, nakon što su se pojedini članovi odazvali na Božji poziv, oblikovale službe u redu biskupa, prezbitera i đakona. Ono što bismo danas nazvali dijecezanskim uređenjem vlastitim klerom ukazuje na stupanj razvijenosti crkvene zajednice unutar salonitanskog društva. Povijest i u tome slučaju ukazuje na razinu pastoralne i praktične zauzetosti salonitanskog klera u djelovanju u vlastitoj društvenoj zajednici, a s ciljem oblikovanja i prosuđivanja kulture. Ponajbolji primjer ustrojstvene organiziranosti i djelovanja te partikularne Crkve susrećemo u pitanjima na

¹⁰ *Isto.*

salonitanskim (pokrajinskim) crkvenim saborima, ali jednako tako i u pismima salonitanskih biskupa, prezbitera i rimskih prvosvećenika ili istaknutih tadašnjih teologa.

Upravo je povijest naše mjesne Crkve onaj povezujući i izgrađujući element hrvatskoga naroda i kulture koji je svoje najsnažnije prve kontakte s kršćanstvom, a koji su urodili njegovom sustavnom katehizacijom, ostvario upravo na nekadašnjem prostoru glavnoga grada rimske provincije Dalmacije. Prostor je to na kojemu se posve logično razvio nukleus hrvatskoga kraljevstva i državnosti. Sustavna nadogradnja na temeljima povijesnoga mosta izgrađenog između Rima i Salone u sada već solinskoj povijesti usmjerio je one tokove zapadne civilizacije i kulture koji su oblikujući Europu nastavili oblikovali povijest naše mjesne Crkve i društva, odnosno čitavu kulturu.

Važnost teološkoga ključa u iščitavanju povijesti naše mjesne Crkve u svezama s rimskim prvosvećenikom očitovana je u proslavi velikih jubileja na Gospinu otoku godine 1976. Trinaest stoljeća od prvih dodira Hrvata s kršćanstvom i tisuću godina marijanskoga svetišta bili su povod da na poseban način trojica pastira, jedan papa i dvojica budućih papa, progovore o povijesti žive vjere naše mjesne Crkve. Papa Pavao VI. tako ovlašćujući kardinala Franju Šepera kao svoga posebnog izaslanika na završnim slavljinama i šaljući po njemu darove za Prasvetište, ističući važnost povijesnih događaja za život mjesne Crkve, posebno je naglasio „neuzdrmanu vjernost hrvatskoga naroda u privrženosti Apostolskoj stolici”.¹¹

Slavljinama na Otoku nazočio je i nadbiskup patrijarh Venecije, kardinal Albino Luciani. Tri godine poslije toga izabran je za papu uzevši ime Ivan Pavao I. Govoreći o tisućljetnim odnosima, s posebnom se pažnjom osvrnuo na ulogu koju su Hrvati imali u izgradnji čitave Crkve.

Krakovski pak nadbiskup kardinal Karol Wojtyła u osobnoj spriječenosti planiranoga dolaska slavljenicima je poslao pismo. Teološki ključ toga pisma u potpunosti je otvorio vrata zajedničke povijesti dvadeset i dvije godine nakon toga, na susretu u Prasvetištu 4. listopada 1998.

---

¹¹ Iz pisma pape Pavla VI. kardinalu Franji Šeperu u povodu slavlja velikih jubileja trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata i tisuću godina od izgradnje crkve kraljice Jelene, 1976., https://www.vatican.va/content/paul-vi/la/letters/1976/documents/hf_p-vi_let_19760815_card-seper.html (05.10.2024.).

Zaključno možemo reći da je iskreni odgovor na poziv, potpuno predanje naviještanju evanđelja, onaj temeljni čimbenik koji je oblikovao i održao kako našu salonitansku, solinsku, tako i svaku mjesnu Crkvu u prenošenju žive vjere, oblikovanju kulture i izgradnji društva. Nebrojeno, povijesno mnoštvo navjestitelja evanđelja, muževa i žena, svetaca i mučenika, biskupa, papa, svećenika, laika, kraljica i kraljeva prožeto apostolskim duhom uz nezamislive je napore pružilo nezaobilaznu potporu širenju vjere i izgradnji Crkve. Danas više no ikad primjer su iz kojega treba crpiti nadahnuće.

Kulturni napredak i razvoj kršćanske zajednice kao sastavnog dijela one šire društvene jedan je od ciljeva u kojemu se upravo navjestitelji evanđelja, a u prvomu redu katehete, trebaju usavršavati i prilagođavati. Proces je to u kojem se snažni oslonac još od vremena prve Crkve na našem prostoru može pronaći isključivo u povijesnom odnosu s rimskim prvosvećenikom.

Proučavanje povijesne punine toga odnosa, kako kaže papa Pavao VI. u svome pismu, ne smije ići za tim „da se obnove povijesna slava djela, nego naročito da se spomenemo događaja koji će jače prožeti našu pobožnost, a po tome dati spasonosne snage i za sadašnji kršćanski život”.¹² Ako dakle rezultati istraživanja povijesti mjesne Crkve, ma koliko kapitalni bili, mimooidu živu vjeru i njezine dionike, ostaju tek mrtvo slovo na papiru.

Katehete su stoga, kao i svi vjernici laici, prepoznati kao onaj nezamjenjivi čimbenik u prenošenju žive vjere i čuvanju „blaga koje je povijest povjerila”.¹³ Katehizacija i laički apostolat jedan su od ključeva koji otvaraju vrata smisla povijesti, točnije rečeno nasljeđa.

Predati ono što smo primili glavni je smisao nasljeđa, a još više kateheze s kojom naša povijest dobiva kristocentričan cilj.

¹² *Isto.*

¹³ Iz govora pape Ivana Pavla II. prilikom posjeta solinskom Prasvetištu u sklopu njegova pastoralnog pohoda Splitu i Solinu, u: Vinko Sanader (ur.), *Sto godina župe Gospe od Otoka, Župa Gospe od Otoka, Solin, 2011.*, 233.

3. OBLJETNICA MUČENIŠTVA I SMRTI SVETOGA DUJMA

Salonitanska mjesna Crkva i iz nje nastala Splitsko-makarska nadbiskupija kao rijetko koja do današnjega vremena kroz 1720 godina kao svoga zaštitnika štuje (mjesnoga) sveca, mučenika i biskupa koji je izravno ugrađen u njezine temelje. Kroz dva stoljeća sustavnih arheoloških istraživanja koja se provode u Saloni povijest mjesne Crkve, oslonjena na temelje svetoga Dujma i solinskih mučenika, zauzela je gotovo najvažnije mjesto. Tomu su pitanju posvećene čitave biblioteke i teško je naći ijedan autoritet s povijesno-arheološkoga područja koji se barem usputno nije osvrnuo na tu epizodu. Namjera pak takvoga rada i pristupa nije u prežvakavanju dosadašnjih znanstvenih spoznaja, nego je riječ o ukazivanju na nužnost povratka na izvor života mjesne Crkve te o ukazivanju na nezamjenjivu snagu simboličkoga govora.

Obljetnička prigoda ipak nužno usmjerava pogled prema za kateheze toliko bitnom teološkom ključu u odčitavanju i razumijevanju povijesti. Kroz liturgijsku godinu obljetnice doista potiču na sjedinjenost s nebeskim bogoslužjem koju u takvome vremenu i prostoru vidimo kroz živote mučenika.¹⁴ Štoviše potiču i potragu za onom teologijom povijesti lišenom vremenskih naslaga, a u kojoj se pomnim „filtriranjem” dolazi do srži štovanja svetoga Dujma i solinskih mučenika. Zanimljivo je ovdje primijetiti kako su već don Frane Bulić, a i brojni drugi na njegovu putu desetljećima prije Drugoga vatikanskog sabora, vidjeli nužnost usklađivanja svjedočanstava mučeništva i života svetaca s povijesnom istinom.¹⁵

Devedeset godina nakon smrti don Frane Bulića i više od pola stoljeća od Drugoga vatikanskog sabora ponajprije kroz liturgijska slavlja, koja su vrhunac spomena svetoga Dujma i mučenika, odčitavamo u kojoj je mjeri i je li uopće došlo do toga usklađivanja, filtriranja. S druge pak strane nije moguće ne zamijetiti ni potpuno reduciranje kroz bezrazložno dokidanje onih zdravih tradicija koje su za cilj imale očuvanje svete uspomene na Dujma i solinske mučenike. Jedno i drugo u konačnici upućuje na nerazumijevanje liturgijskoga spomena koji nije samo mentalni sadržaj već je i oblik izražavanja: prisjećanje nije nikada

---

¹⁴ Usp. Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, doradeno izdanje, Glas Koncila, Zagreb, 2016., br. 1195, 335.

¹⁵ Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti. Konstitucija „Sanctissimum concilium”*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986., br. 92.

samo razmišljanje već je i izražavanje.¹⁶ Stvaranje se u ovome slučaju ne postiže dokidanjem postojećega, nego zdravim vrjednovanjem, zaštitom i prenošenjem nasljedstva.

Crkva je u svojim vrlim početcima ispovijedala neprekinutost veza koje su ljudi za života izgradili i nakon smrti. Štoviše ona je na jedinstven način oblikovala i povezala vjeru u uskrsnuće tijela i brigu o čovjekovim zemnim ostatcima koja iz te vjere proizlazi.¹⁷ Ta je briga među prvim ljudskim vjerskim činima još od čovjekove prapovijesti. Štovanje prirodnih i vremenskih pojava, raznih animalnih oblika u jednu ruku proizlazi iz straha/strahopoštovanja, dok poseban oblik vjerskoga štovanja pronalazimo upravo u odnosu prema pokojnima iza kojeg stoji vjera u ponovni susret. Vjera je to koja je oblikovala brigu o posmrtnim ostatcima, relikvijama pokojnika i njihovu dostojnu ukopu. Ne čudi stoga što je i u slučaju salonitanskih mučenika, na prvomu mjestu biskupa Dujma, briga o posmrtnim ostatcima uvelike obilježila i odredila život mjesne Crkve. Nadalje imamo li u vidu i činjenicu kako je dio njihovih relikvija papa Ivan IV. Dalmatinac dao prenijeti u rimsku kapelu svetoga Venancija uz krstionicu Lateranske bazilike, uviđamo u kojoj je mjeri to ostavilo traga i u općoj Crkvi.

Liturgijska arhitektura grobišnih bazilika u Saloni, a na poseban način arhitektura bazilike svetoga Dujma na Manastirinama, danas na najplastičniji način predočavaju temeljnu važnost štovanja mučeničkih ostataka. Grob sveca i mučenika ugrađen u oltar jest ono središte oko kojega se širi i raste mjesna Crkva.

Progonjena Crkva apostolskoga vremena nije imala vlastita groblja. Kršćani su pokapani na nekropolama, javnim grobljima uz putove i ceste, o čemu nam upravo svjedoče lokaliteti izvan gradskih zidina u Saloni, na kojima su pokapani solinski mučenici. Sukladno situaciji u čitavom Carstvu salonitanska su kršćanska groblja svoj prepoznatljivi oblik dobila tek nakon procesa pokršćavanja bogatijih slojeva rimskoga društva koji su raspolagali imanjima na kojima su se groblja mogla slobodno oblikovati u liturgijski prostor. Nadalje ukapanje *ad sanctos*, što bliže grobovima mučenika i svetaca, uvjetovalo je i salonitanske grobiš-

¹⁶ Usp. Ivan Šaško, *Liturgijski simbolički govor. Per signa sensibilia*, Glas koncila, Zagreb, 2005., 319-324.

¹⁷ Usp. *Isto*.

ne bazilike, ponajprije baziliku na Manastirinama. Čašćenje mučeničkih posmrtnih ostataka unutar izvora i života čitave Crkve oblikovalo je liturgijsku arhitekturu ranoga kršćanstva. Upravo na primjeru salonitanskih bazilika, na primjeru Dujmove bazilike na Manastirinama, koncentrično oblikovanje kršćanskoga groblja s mučeničkim grobom, odnosno oltarom u njegovoj sredini, na najizvrsniji način simbolizira ulogu mučenika u životu kršćanske zajednice. Mučenička smrt oblikovala je liturgijski prostor, liturgija je u tomu prostoru oblikovala vjerničku zajednicu. Mučenička žrtva ispravno je prisposobljena Kristovoj žrtvi. Mučenički grob ugrađen je u oltar, koji postaje istovjetan grobu.¹⁸

Svrishodno je stoga bilo da ove 2024. godine, 1720 godina od mučeničke smrti sv. Dujma, nakon provedenih arheološko-konzervatorskih zahvata na samom grobu, koji je bio i oltar svetoga Dujma, upravo katehete mjesne Crkve potraže i pronađu nadahnuće za svoj poziv.

4. PRVI MEĐUNARODNI KONGRES ZA STAROKRŠĆANSKU ARHEOLOGIJU

Povijesni događaj koji aktualiziramo u ovoj snažnoj obljetničkoj 2024. godini jest događaj Prvoga međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju u Splitu i Solinu. Vrijeme u kojemu je ne samo vjeronauk kao školski predmet izložen neprestanim nasrtajima i napadima s optužbama za neznanstvenost, zastarjelost u pristupu i stajalištima nego i čitava teologija kao da traži prisjećanje na takve događaje. Prije točno 130 godina u Splitu i Solinu održan je taj kongres koji je, okupivši najveća imena todobnoga humanističkoga znanstvenog svijeta, ponudio upravo teologiju kao ključ odčitavanja povijesti i njezina nasljedstva. Štoviše istom je i teološka vrata širom otvorio znanstvenomu pristupu, koracima i metodama.

Održavanje toga kongresa ostavilo je velikog utjecaja ne samo na razvoj (lokalne) arheologije i povijesti nego vrlo vjerojatno i teologije. Eminentni znanstveni autoriteti širokoga humanističkog spektra već tada govore o koracima koji su u (pre)oblikovanju teoloških učilišta i njihovih programa predloženi i usvojeni sedamdesetak godina kasnije na razini opće Crkve u aktima Drugoga vatikanskog sabora. Važnost toga kongresa time je još veća za naše pitanje.

---

¹⁸ Usp. *Isto*.

Gledajući nadalje na doprinos te manifestacije, nije moguće zaustaviti se samo na onomu u razvoju teologije, odnosno teoloških studija, nego je potrebno sagledati i utjecaj na sve one humanističke znanosti i discipline koje teologiji na njezinu putu pomažu. Pokretači toga kongresa na sastanku godine 1892. u Splitu zadali su smjernice za kretanje, odnosno razvoj. Glavni predmeti o kojima se trebalo raspravljati, uz zavidnu razinu sustavnosti i metodičnosti u pristupu, započinju rekognicijom, odnosno (1.) opisivanjem najvažnijih kršćanskih starina pronađenih u Dalmaciji i obližnjim pokrajinama do toga vremena, a nastavljaju se (2.) razjašnjavanjem koraka koji su po čitavom svijetu postignuti kada je riječ o očuvanju i proučavanju kršćanskih starina. Znakovita je nadalje razina shvaćanja važnosti institucionalizacije toga pitanja te se tada predložilo pokretanje (3.) rasprava o utemeljenju kršćanskih muzeja. Nadalje kako bi se nakon koraka institucionaliziranja osigurao neprekidni razvoj, sudionici su zacrtali potrebu svojevrsnoga (4.) apeliranja prema nadležnim crkvenim institucijama i nadležnim ministarstvima o nužnosti uvođenja katedri za kršćansku arheologiju i patristiku na sveučilištima i bogoslovnim zavodima. Korak dalje u primjeni postignutog očitovao se i u točki u kojoj navode (5.) nužnost obogaćivanja crkvene umjetnosti sadržajima i spoznajama iz znanosti kršćanske arheologije. Zadnje dvije smjernice odredile su mogućnost prenošenja rezultata izradom (6.) uputa za istraživanje kršćanskih starina, odnosno načina na koje se provode i predočavaju rezultati istraživanja kroz publikacije koje je potrebno prikladno opremiti te (7.) nastojanja da se svi kršćanski natpisi iznesu na svjetlo u *corpus* uz potrebu pokretanja časopisa koji će objavljivati opaske i rasprave.¹⁹

Osnovni razlog pokretanja Kongresa u Saloni otkrio je na početku opće sjednice predsjednik msgr. Anton de Waal, istaknuvši zbog čega prvotna lokacija nije Rim u kojemu je kako se pretpostavljalo više starokršćanskih spomenika. De Waal je naglasio kako nigdje u svijetu, pa tako ni u Rimu, nema toliko i tako različitih spomenika kao u Iliriku. Indikativno je nadalje kako je rad toga kongresa započeo njegovim govorom o solinskim svetačkim i mučeničkim vezama s Rimom, odnosno najprije o svetomu Kaju papi i salonitanskim mučenicima koji se štiju u Rimu.²⁰

¹⁹ Emilio Marin (ur.), *Radovi Prvog međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju, Split – Solin, 20. – 22. kolovoza 1894.*, Arheološki muzej, Split, 1993., 376.

²⁰ *Isto*, 379.

Napose su zanimljivi zaključci sjednice IV. odsjeka Kongresa glede uvođenja patrologije i kršćanske arheologije na teološke studije. Posebnim izlaganjem tom se prilikom istaknuo prof. dr. Wilhelm Anton Neumann, OCist., naglasivši negativni vid združenosti arheologije i crkvene povijesti ili pak njezine priloženosti dogmatici. Nadalje kritizirao je potpuni nedostatak otačkih životopisa i djela u teološkoj formaciji. Na istome pravcu bili su i isusovac Aleksandar Hoffer i msgr. de Wall ističući kako su bogata otačka djela služila samo učenju ponekih citata u službi dogmatike, dok se primjerice pokazalo kako su „svjetovni učenjaci” proučavajući spise i živote crkvenih otaca, ponajprije s arheološke strane, došli do vrhunskih rezultata.²¹

Nemoguće je već ovdje ne zamijetiti pripremu puta za ona nastojanja Drugoga vatikanskog sabora o ponovnom uvođenju i vrijednovanju djela crkvenih otaca ne samo u teološko-formacijskim ustanovama nego u čitavom životu Crkve. Na poseban način ovdje do izražaja dolaze oni protagonisti bogate salonitanske crkvene povijesti i baštine koji su u izgradnji partikularne Crkve veliki oslonac imali u (istočnim) crkvenim ocima. Naglašavajući prigodno doprinos don Frane Bulića, a nipošto pritom ne umanjujući rad niza njegovih prethodnika i nasljednika, potrebno je upravo ovdje razmisliti o onomu bogatstvu povijesti naše mjesne Crkve, a koje se očitovalo u odnosima koje je veliki salonitanski biskup Hezihije imao s nekima od najistaknutijih crkvenih otaca. Dopisujući se sa svojim suvremenicima, sv. Ivanom Zlatoustim, sv. Augustinom, Rufinom, Jeronimom, papom Zosimom i brojnim drugim biskupima, Hezihije svojoj, mjesnoj Crkvi ostavlja velik polog vjere ponajprije u pisanomu obliku, a ponajviše u liturgijskoj arhitekturi koja očituje njegovo neumorno naviještanje evanđelja.²² Štoviše dovođenje u usku svezu s redovništvom i monaštvom toga velikog salonitanskog biskupa doziva nam ponovno u pamet dokumente Drugoga vatikanskog sabora u kojima čitamo o važnosti (istočne) otačke predaje.

„Na Istoku ima bogatstava onih duhovnih predaja što su došle do izražaja naročito u monaštvu. Ondje je naime već u slavna vremena svetih Otaca cvjetala ona monaška duhovnost koja je potom prešla na Zapad i iz koje je, kao iz svog izvora, potekla ustanova latinskog redov-

---

²¹ *Isto*, 393.

²² Jasna Jeličić-Radonić - Ivana Jelić, Biskup Hezihije, prvi metropolit Salonitanske crkve, u Farlatijevim povijesnim izvorima, *Tusculum*, 6 (2013.) 1, 125-140.

ništva, crpeći potom iz nje češće novu snagu. Stoga se toplo preporučuje katolicima da češće idu k tim bogatstvima istočnih Otaca, koja uzdižu svega čovjeka na razmatranje božanskih stvarnosti”.²³

Sasvim je jasno da su iskoraci koji su u povijesti mjesne Crkve započeli tim kongresom sastavni dio tadašnjih europskih i svjetskih strujanja prvotno na području arheologije i povijesti, a posljedično teologije te drugih znanosti, kao i kulture u cjelini.²⁴

Imajući u vidu prvotne želje pokretača Kongresa, a još više i rezultate istraživanja koja su već više od stoljeća na njegovu tragu, možemo ovdje prepoznati u pitanju mjesne, salonitanske Crkve ona nastojanja Drugoga vatikanskog sabora da se pokazuje „što su oci Istočne i Zapadne Crkve doprinijeli vjernom prenošenju i razumijevanju pojedinih objavljenih istina, a tako i daljnja povijest dogme, imajući također u vidu odnos te povijesti dogme prema općoj crkvenoj povijesti”.²⁵

Prvi međunarodni kongres za starokršćansku arheologiju ostaje tako onaj inicijalni moment, svjedočanstvo i neprestani poticaj traženja dijaloga između znanosti, razuma i vjere. Historiografske su metode svjetlom razuma raščistile one vremenite naslage u povijesti mjesne, salonitanske Crkve, dok je vjera nositelj onoga teološkog ključa bez kojeg nije moguće u potpunosti odčitati njezinu povijest. „Razum, lišen objave, zalazi na stranputicu koja dovodi do opasnosti da se ne vidi krajnji cilj. Vjera bez razuma iznosi osjećaje i iskustvo te tako upada u opasnost da više ne bude sveopća ponuda. Pogrešno je misliti da je vjera pred slabim razumom moćnija; naprotiv, ona sama dospijeva u opasnost da postane bajkom ili praznovjerjem. Na isti način razum, pred kojim se ne nalazi čvrsta vjera, nije više izazvan promotriti novost i radikalnost samoga ‘biti’”.²⁶

²³ Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti. Dekret o ekumenizmu „Unitatis redintegratio”*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986., br. 15.

²⁴ Zanimljiv pogled o utjecaju ranokršćanske arheologije bečke provenijencije na navedena pitanja donosi Renate Pillinger. Renate Pillinger, *The Genesis of Early Christian Archaeology at the University of Vienna*, u: Renate Pillinger – Reinhardt Harreither (ur.), *Mitteilungen zur Christlichen Archäologie* 22 (2016.), 67-84.

²⁵ Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti. Dekret „Optatam totius” o odgoju i obrazovanju svećenika*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986., br. 16.

²⁶ Ivan Pavao II., *Enciklika Fides et ratio – Vjera i razum*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., br. 48.

5. OBLJETNICA PREMINUĆA DON FRANE BULIĆA

Od vremena Prvog kongresa za ranokršćansku arheologiju održanoga na Manastirinama prije 130 godina intenziviran je kontekstualni i integralni pristup proučavanju teološko-povijesnih tema. Tada su postavljeni temelji onoga pristupa koji susrećemo u enciklici *Fides et ratio*, u govoru o dvama krilima koji uzdižu čovjekov duh. Vrijeme je to u kojemu započinje posebno pridavanje pažnje kako vremensko-prostornoj kontekstualizaciji *Svetoga pisma* tako i društveno-povijesnim prilikama u kojima se rađala i razvijala mjesna Crkva. Povijest i teologija od tada započinju s proučavanjem svjetonazora prvih kršćanskih zajednica, posebice njihove antropologije. Otkrivaju se i oblikuju saznanja o salonitanskim mučenicima, biskupima, vezama s rimskim prvosvećenicima.

Posebnu i najistaknutiju ulogu u tom dugotrajnom procesu imao je don Frane Bulić, svećenik, arheolog, u konačnici vjeroučitelj čiju smo 90. obljetnicu preminuća obilježili 2024. godine. Don Franin doprinos u istraživanju, prepoznavanju i oblikovanju identiteta koji i mi danas baštinitimo ponajbolje je na njegovu pogrebu na Manastirinama izrekao njegov učenik, dugogodišnji suradnik, rođak, Solinjanin, svećenik i poznati hrvatski povjesničar don Lovre Katić:

„Pred ravnih četrdeset godina na ovome istome mjestu okupio je Don Frane Bulić kršćanske arheologe, ljude svetoga kamenja, kako ih onda narod nazva, a i mnoštvo puka oko grobova kršćanskih mučenika. Danas u jednako velikom broju sabrao je ovdje časni grob, koji je otvoren da primi tijelo Don Frane Bulića, čovjeka svetoga kamenja, dosad neviđeni broj inteligencije i maloga puka. I cio dan jučer dolazili su oni najbjedniji, najneznatniji da se poklone njegovom mrtvom tijelu i da se pomole za njegovu dušu. To su oni na koje se drugi umnici na putu ni ne osvrnu, a Don Frane je i njima lomio kruh znanja i pred njima otvarao riznice svoje znanosti kao negda Spasitelj na putevima palestinskim.”²⁷

Nezamjenjiva je i nemjerljiva uloga don Frane Bulića u otkrivanju i oblikovanju svih onih sastavnica ne samo našega vjerskog i nacionalnog nego ponajprije vjeroučiteljskog identiteta. Tema je to koja svakako traži poseban sustavni pristup. Don Frane Bulić u svojim je ulogama, u

---

²⁷ Iz govora don Lovre Katića na sprovodu don Frane Bulića, *Novo Doba* XVII (četvrtak 2. kolovoza 1934.) 180, 2.

splitskom nadbiskupijskom sjemeništu i gimnaziji, najvišim crkvenim, akademsko-obrazovnim institucijama, domaćim i međunarodnim društvima, uvijek i u svemu bio svjestan svoga poziva, odnosno navjestiteljske i vjeroučiteljske uloge.

Zanimljivo je primijetiti kako don Franin ukop na Manastirinama prije točno 90 godina postaje svojevrsni društveno-kulturni fenomen. Naime, čovjek koji je svojim radom uvelike doprinio oblikovanju kulturnog i vjerskog identiteta ne samo Crkve u Hrvata nego i čitavoga naroda i nakon svoje smrti okuplja (*colere*) prenositelje one žive vjere koja je započela plamtjeti u antičkoj Saloni. Brojni pojedinci i skupine, biskupi i državnici, vjerske, društvene i političke organizacije u narednim godinama (nakon njegova preminuća 1934.) dolaze na Manastirine, vjeroučenici i vjeroučitelji, gimnazijalci, Društvo hrvatska žena, Katolička akcija, Braća hrvatskoga zmaja, JAZU...

To očuvanje kako uspomene na don Franu Bulića tako i na čitav njegov rad, odnosno doprinos u očuvanju identiteta *časćenja* solinskih mučenika i svetoga Dujma, najviše leži u rukama don Lovre Katića koji je sve do svoje smrti bio posrednik te velike uloge. Katić je štoviše za razliku od Bulića, čija je povijesna uloga bila znanstveno istražiti povijest, identitet i kulturu, bio skloniji kroz brojna svoja djela tu materiju „prizemljiti”, približiti i popularizirati. Rekli bismo današnjim „hrvatskim izrazom”: *storytelling*. Stvoreni su tako vrhunski katehetski materijali ne samo o hrvatskim kraljevima i njihovoj ulozi već i o ranokršćanskim vremenima, posebice o svetomu Dujmu.

Život i djelo don Frane Bulića predmetom su nebrojenih znanstvenih i drugih djela. Ono što je gotovo sto godina nakon njegove smrti na jedan način izostalo jest teološko vrjednovanje njegova rada. Konačno govoreći i u slučaju don Frane Bulića, tek očima vjere gledano i teološkim ključem odčitano njegovo djelovanje vidi se kao ono koje je u najvećoj mjeri bilo usmjereno na slavljenje Boga s ciljem spasa čitavoga svijeta. Pokopan u sarkofagu na Manastirinama u suodnosu s grobom biskupa i mučenika svetoga Dujma don Frane Bulić i nakon svoje smrti svjedoči kako je „bio naučenjak ‘per eminentiam’ jer su njegova načela uvijek bila čvrsta i dobra. Djela se moraju rukovoditi stalnim načelima, ako su to načela zla, onda je rđav karakter učenjaka, a ako su dobra, onda je dobar. Pokojni Don Frane Bulić je bio od ovih posljednjih i bio je

čitavog svog života vrijedan katolik, pa i ako odlazi u prekogrobni život, njegovo će ime ostati, vječno poznato naučenjacima i svijetu, poput granitne pećine koju nijedna oluja ne može da rastvori”.²⁸

U duhu ovog obljetničarskog rada zaključno govoreći, a osvrćući se na stajališta povijesti mjesne Crkve kojih smo se prisjetili i obilježili ih, potrebno je upravo s don Franina sarkofaga pročitati i odčitati (o)poruku koju je svojim epitaфом ostavio svima, ponajprije vjeroučiteljima. HIC • IACET • FRANCISCVS BVLIC • PECCATOR • ET • INDIGNVS • PRESBYTER – natpis koji očima „ovoga svijeta” može imati gotovo zbunjujući sadržaj, no odčitavan teološkim ključem psalamski poziva na suodnos s mučenicima, svecima kroz molitvu i liturgijsko slavlje.

ZAKLJUČNE MISLI

Konačni poziv svakog ovakvog katehetskog programa i djelatnosti nije poziv na obilježavanje povijesnih događaja poradi njih samih. Ovaj povratak na izvor i početke ne smije se promatrati kao stručni izlet u protekle povijesne događaje i vremena. Riječ je o želji za povratkom na temelje i izvore katehetskog poziva. Svetopisamske, molitvene, euharistijske. Osnovni cilj jednog ovakvog projekta ne može se stoga nalaziti u izradi katehetskih materijala i popratnih pomagala. Osnovni je cilj poziv na svetost života katehete. Svetost je najbolji lijek, a do nje se dolazi osobnim življenjem ljubavi, pravednosti, žrtve.

Svetost je onaj temeljni životni oslonac katehete, vjeroučitelja, na kojemu počiva i izgrađuje se njegov identitet. Vjeroučiteljski se identitet kroz molitveni, liturgijski život hrani onim dobrima koje nasljeđuje u bogatoj povijesti mjesne Crkve. Direktorij za katehezu uvelike oslonjen na dokumente Drugoga vatikanskog sabora (AD, GS) prepoznaje upravo tu nezamjenjivu ulogu vjeroučitelja u poslanju naviještanja. Njihovo služenje Bogu u ime čovječanstva, a pri čemu su svjedoci crkvene žive tradicije. Štoviše vjeroučitelji su svjedoci vjere i čuvari povijesnospasenjskog sjećanja na Boga.

---

²⁸ Iz govora zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca na sprovodu don Frane Bulića, *Novo Doba* XVII (četvrtak 2. kolovoza 1934.) 180, 2.

SALONA CATECHETICA: THE NECESSITY OF A THEOLOGICAL PERSPECTIVE ON THE HISTORICAL FOUNDATIONS OF THE LOCAL CHURCH

Abstract

This article offers a theological reflection on the role of history in shaping and nurturing the local Church, with special attention to the early Christian community of Salona. Recognizing the indispensable role of symbolic language in theological discourse, the focus here is on how the history of the local Church is foundational to its life and mission today. This exploration is rooted in the teachings of the Second Vatican Council and the *Catechism of the Catholic Church*, which provide a framework for understanding the contemporary significance of these historical foundations. Several key anniversaries of the Archdiocese of Split-Makarska, celebrated in this catechetical year (2024), serve as focal points for reflection. These include the martyrdom of Saint Domnius (304 AD), the First International Congress on Early Christian Archaeology (1894), and the anniversary of the death of Rev. Frane Bulić (1934). Through these commemorations, the article links the historical milestones of the Church to ongoing catechetical efforts in preparation for the Jubilee Year 2025. Above all, the emphasis on these anniversaries serves as a symbolic invitation to return to the heart of catechetical work: the Eucharist. This return, both in spirit and practice, is impossible without reliance on the Church's magisterial documents, a deep life of prayer, and personal witness to the faith.

Keywords: Salvation history, local Church, Salona, Saint Domnius, First Congress of Early Christian Archaeology, Rev. Frane Bulić, Jubilee Year 2025, Eucharist